

М.А. Коротєєв, к.е.н., старший викладач

Уманський державний аграрний університет

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Стаття присвячена дослідженню та критичній оцінці досягнутого рівня показників продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах.

Стаття посвящена исследованию и критической оценке достигнутого уровня показателей производительности труда в сельскохозяйственных предприятиях.

Постановка проблеми. Продуктивність праці є одним із провідних показників рівень якого визначає економічну ефективність будь-якої галузі матеріального виробництва. Вона акумулює у собі рівень розвитку науково-технічного прогресу, ефективність використання робочої сили, земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Зростання продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах є основою забезпечення економічного і соціального розвитку аграрного сектора економіки, нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції, забезпечення продовольчої безпеки країни та підвищення рівня доходів аграрних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми підвищення продуктивності праці в аграрному секторі економіки присвячено праці видатних вчених економістів-аграрників: О.А. Бугуцького [1], В.С. Дієспєрова [2, 3, 4], О.І. Здоровцова [5], К.І. Якуби [9] та інших. Разом з тим окремі положення, що стосуються оцінки рівня продуктивності праці та факторів, що його визначають в аграрних підприємствах, особливо на регіональному рівні, залишаються недостатньо вивченими.

Формування цілей статті. Метою даної статті є дослідження та

критична оцінка досягнутого рівня показників продуктивності праці в пореформованих аграрних підприємствах Черкаської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продуктивність праці, як складна економічна категорія, в сільському господарстві характеризується системою показників (основних і додаткових, вартісних і натуральних, прямих і обернених, повних і неповних). Узагальнюючим показником, що характеризує її рівень, виступає виробництво валової продукції з розрахунку на середньорічного працівника у вартісному виразі, або річна продуктивність праці. В ньому поєднується, з одного боку, рівень годинної продуктивності праці, а з іншого, – використання робочої сили впродовж року. Цей показник, обчислений у порівнянних цінах 2000 року, дозволяє оцінити динаміку продуктивності праці як у цілому по сільськогосподарському виробництву, так і по галузях рослинництва та тваринництва.

Продуктивність праці в аграрному секторі України до 1990р. характеризувалася стійкою тенденцією до зростання, хоча й тоді досягнутий її рівень залишався нижчим порівняно з розвинутими країнами Європи у 3-4,5, США – 8,5 рази [2]. Після 1990р. почався різкий спад річної продуктивності праці, який тривав аж до 1999р. За цей період її рівень в сільськогосподарських формуваннях Черкаської області зменшився з 21224,22 грн. до 10092,26 грн., або більше ніж у двічі (рис. 1).

Результати індексного аналізу свідчать про те, що на 67,4% зменшення продуктивності праці в 1999р. порівняно з 1990р. відбулося за рахунок скорочення обсягів виробництва валової продукції. Утримання при цьому надлишкової чисельності працівників призвело до того, що за рахунок неповного їх вивільнення ріст продуктивності праці склав лише 45,7%. Означена негативна тенденція була характерною для всього аграрного сектора України і ще більше посилила його відставання за рівнем продуктивності праці від світових досягнень (у 2002р. у США на одного працівника сільського господарства вироблялося продукції

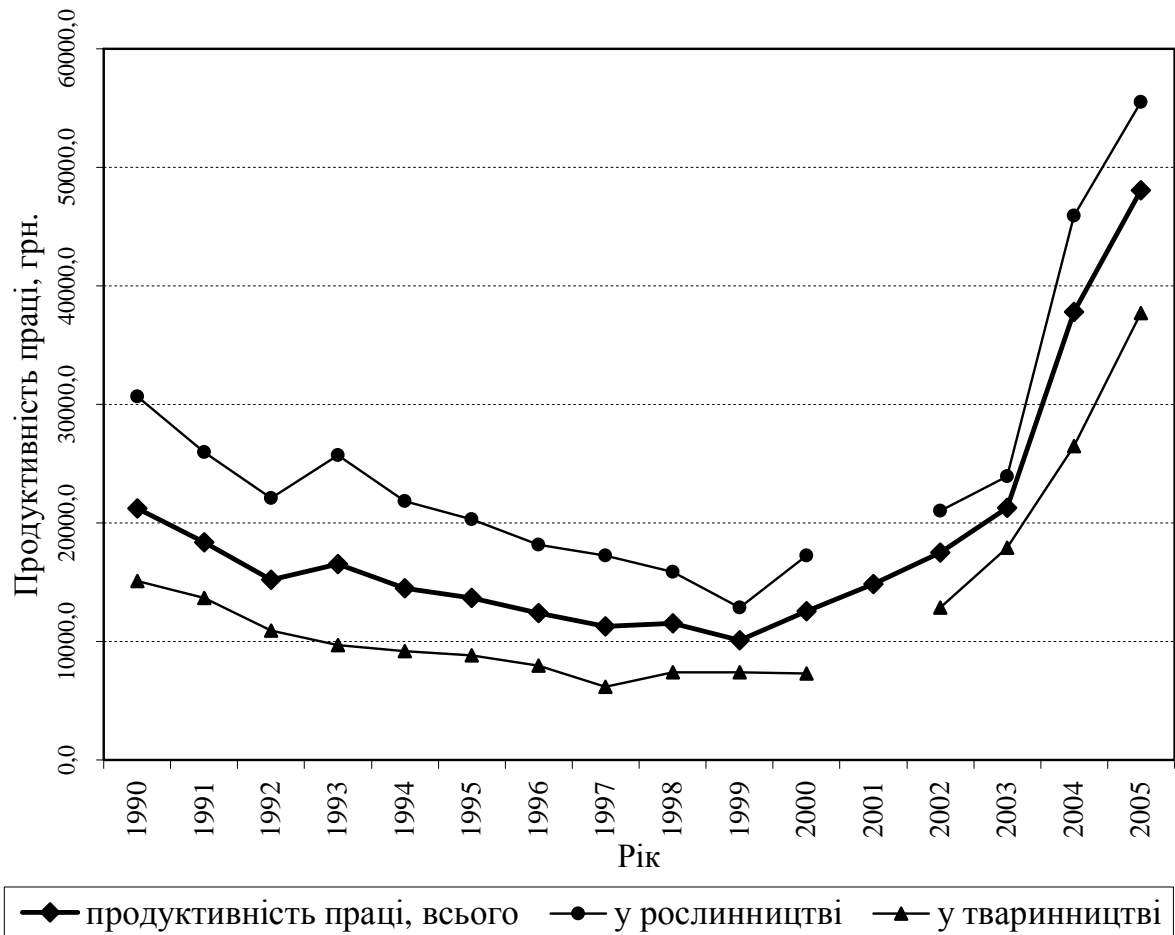

Рис. 1. Динаміка річної продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, грн.

* *Примітка:* рівень річної продуктивності праці у галузях рослинництва і тваринництва в 2001р. не обчислювали через відсутність у статистичній звітності за даний рік середньорічної чисельності працівників у галузевому розрізі.

вартістю близько 80 тис. дол., у Німеччині – 90 тис. євро [4]).

Починаючи з 2000р. означилась тенденція до зростання показника річної продуктивності праці в аграрному секторі області, і у 2005р. його рівень становив вже 48072,26 грн., що в 4,8 рази більше порівняно з 1999р., і в 2,3 – порівняно з 1990р. Таку динаміку можна було б охарактеризувати як позитивну, оскільки підвищення продуктивності праці дозволяє аграрним підприємствам нарощувати обсяги виробництва продукції, зменшувати її собівартість, а отже збільшувати суму прибутків, забезпечувати більш високий рівень оплати праці. Однак, як свідчать результати індексного аналізу, вказаний процес у період 2000-2005 рр. був обумовлений, у першу чергу, вивільненням з пореформованих аграрних підприємств

нагромаджених за попередній період обсягів надлишкової робочої сили – за рахунок даного фактора річна продуктивність праці зросла майже в 3 рази. Внаслідок збільшення валової продукції її рівень хоча й підвищився за досліджуваний період у 1,6 рази, проте обсяги сільськогосподарського виробництва становлять лише 52,4% рівня докризового 1990р., в тому числі продукції рослинництва – 62,1%, тваринництва – 39,8%. Але, як справедливо зауважує О.І. Здоровцов, підвищення продуктивності праці є економічно прогресивним лише в тому випадку, якщо воно відбувається на основі збільшення виробництва валової продукції сільського господарства [5]. Особливо актуальним це є з точки зору гарантування продовольчої безпеки держави в умовах, коли час від часу виникають ситуації дефіциту продуктів харчування («м'ясна», «цукрова» та інші кризи). Тому, стратегічною основою підвищення продуктивності праці в аграрному секторі України має стати прискорене нарощування ефективного виробництва валової продукції рослинництва і тваринництва, а не скорочення працівників через зменшення потреби у робочій силі внаслідок згортання сільськогосподарського виробництва.

Слід зауважити, що процес вивільнення працівників із аграрних підприємств відбувається на фоні зменшення їх забезпеченості матеріально-технічними засобами виробництва (табл. 1).

1. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств

Черкаської області матеріально-технічними ресурсами [7, 8]

Показник	1990р.	1999р.	2005р.
Фондозабезпеченість, тис. грн.	293,7*	491,2	267,1
Фондоозброєність, тис. грн.	22,0*	50,8	50,4
Енергозабезпеченість, к.с. на 100 га посівної площі	561	473	251
Енергоозброєність, к.с. на середньорічного працівника	37,8	43,2	74,4
Наявність тракторів на 1000 га ріллі, шт.	15	12	10
Наявність зернозбиральних комбайнів на 1000 га посівної площі зернових і зернобобових, шт.	9	6	4

*Примітка: показники фондозабезпеченості і фондоозброєності за 1990р. наведено в тис. крб.

За період 1990-2005 рр. кількість тракторів у розрахунку на 1000 га ріллі скоротилась з 15 до 10 шт., зернозбиральних комбайнів у розрахунку на 1000 га посіву зернових і зернобобових – з 9 до 4 шт. При цьому, переважна більшість з них відпрацювали свій термін експлуатації, фізично повністю зношені і морально застарілі. Зменшення технічних засобів спричинило до зниження фондо- та енергозабезпеченості аграрних формувань, а отже – зниження рівня механізації технологічних процесів.

В результаті деіндустріалізації відбувається вимушений перехід сільськогосподарського виробництва на застосування низькоефективної ручної праці, що негативно впливає на її продуктивність, якість виконуваних робіт, порушує оптимальні строки їх проведення. Як наслідок, поряд із більш ніж дворазовим зростанням вартісного показника річної продуктивності праці у 2005р. порівняно із 1990р., зросла і трудомісткість виробництва основних видів сільськогосподарської продукції (табл. 2). Зокрема, прямі затрати праці на виробництво 1 ц зерна у 2005р. більш ніж у 1,5 рази перевищують рівень 1990р., насіння соняшнику – майже у 2, картоплі – 2,5, приросту ВРХ і свиней – 1,4 рази.

2. Трудомісткість виробництва основних видів продукції у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Вид продукції	Прямі затрати праці на 1ц продукції, люд.-год.				2005р. у % до	
	1990р.	1995р.	1999р.	2005р.	1990р.	1999р.
Рослинництво						
Зерно (без кукурудзи)	0,71	0,86	1,34	1,08	152,0	80,5
Зерно кукурудзи	1,01	1,93	1,46	0,78	77,3	53,5
Цукрові буряки	0,45	0,69	1,25	0,35	77,4	27,9
Насіння соняшнику	1,09	1,46	2,83	2,13	195,7	75,4
Картопля	3,39	7,84	13,06	8,39	247,5	64,3
Овочі відкритого ґрунту	5,33	11,19	13,45	3,79	71,1	28,2
Тваринництво						
Молоко	7,05	9,72	12,57	6,62	93,9	52,7
Приріст живої маси: великої рогатої худоби	35,93	61,66	92,04	51,85	144,3	56,3
свиней	32,77	114,82	122,54	45,31	138,3	37,0

Така парадоксальна ситуація обумовлена тим, що максимальне скорочення виробництва та вивільнення працівників відбулось у найбільш трудомістких і мало механізованих галузях аграрних підприємств. Збільшення ж обсягів валової продукції у 2000-2005 рр. відбувалося в основному за рахунок тих її видів, по яких підвищення трудомісткості не потребує значного залучення додаткової робочої сили (зерно, насіння соняшнику тощо). Крім того, існують недоліки у методиці визначення як вартісних, так і натуральних показників продуктивності праці. З одного боку, виникають питання щодо обґрунтованості встановлення загальнодержавних порівнянних цін у яких обчислюється валова продукція сільського господарства, досконалості методології її обрахунку та повноти включення всіх задіяних у аграрному виробництві працівників до середньооблікової їх чисельності, з іншого – викликає сумнів достовірність обліку затрат праці на різних стадіях виробничого процесу.

Висновки. Результати проведених досліджень свідчать про те, що адекватна характеристика продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах, виключно лише на основі вартісних або натуральних показників, зважаючи на їх недоліки, є неможливою. Необхідно комплексно співвідносити досягнуті значення показників продуктивності праці із сукупністю факторів, що викликали їх зміну. Позитивна оцінка підвищення показників продуктивності праці в аграрному секторі України допустима лише в тому випадку, якщо це відбувається на основі нарощування ефективного виробництва продукції рослинництва і тваринництва до обсягів, що гарантують продовольчу безпеку держави, а не скорочення працівників внаслідок згорання трудомістких галузей сільськогосподарського виробництва.

Бібліографічний список

1. Бугуцький О. Потенціальні можливості щодо зростання продуктивності праці та доходності в сільському господарстві // Економіка України. – 1998. – № 5. С. 60-67.
2. Дієсперов В.С. Сільськогосподарська праця в нових умовах. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 186 с.

3. Дієсперов В.С. Економіка сільськогосподарської праці. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 488 с.
4. Дієсперов В.С. Продуктивність сільськогосподарської праці: Моногр. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 274 с.
5. Здоровцов О.І. Критична оцінка показника продуктивності аграрної праці // Збірник наукових праць Уманської державної аграрної академії. – Умань, 2001. – Вип. 53. –С. 246-249.
6. Машенков В.Ф., Иванов П.Ф., Черкашенинова О.И. и др. Повышение производительности сельскохозяйственного труда. – М.: Колос, 1983. – 319с.
7. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2004 рік / Державний комітет статистики України: Під кер. Ю.М. Остапчука – К., 2005. – 340 с.
8. Статистичний збірник "Сільське господарство Черкащини" за 2005 рік / Головне управління статистики у Черкаській області: Відповідальна за випуск Н.М.Ступацька. – Черкаси, 2006. - 161 с.
9. Якуба К.І. Жінки в трудовому потенціалі села. – К.: „Аграрна наука”, 1998. – 280 с.